

gaur, ordea, bereizi egiten dituzte sarritan, bereziki hirietan, elizkizuna eta hilotzaren hilerrira eramatea. Garai batean, ondatara etorritako ahaideei eskaintzen zieten bazkaria edo otordua ere hiletaren barruan sartzen zen.

Kontzeptu zabala da, beraz, hileta: hilotzaren inguruan egiten diren errito, zereemonia eta ondra guztiak biltzen ditu. Ezberdinak izan ohi dira Herri batetik bestera eta erlijio batetik bestera hileta-erritoak, ezberdinak diren bezala heriotzondoari buruzko sinesteak. Funtsean horixe adierazten bait dute hilotzaren inguruan egiten diren errito guztiak: heriotzondoan nolabait bizirik irauten duela hildakoak.

Hileta-erritoak helburu hauek izan ohi dituzte: senideen, ahaideen eta lagunen atsekabea eta elkartasuna agertzea, heriotzaren kutsutik bizidunak garbitzea, hildakoa adiskidetzera, beste bizitzarako hildakoa prestatzea, haren alde otoitz egitea.

Gehienbat bi eratara desegin ohi da hilotza: osorik eta bere horretan ehortziz edo hobiratuz (*ehorzketa), lurpean usteltzekotan; errez eta hezurretara edo hauts bihurtuz (*erhauspena). Bi ohitura horiek dira nagusi.

Budismoak eta hinduismoak gorpuak erretzera jo du gehienbat; konfuzianismoak, berriz, ehorzketara.

Mendebaldean, berriz, kristautasunaren eta islamismoaren eraginez, ehorzketa nagusitu da. Grezian eta Erroman erhauspena zuten erabiliena.

Hilotzak desegiteko hirugarren bide bat zera izan da: hegazti harrapakariei eskaintzea. Ohitura horixe zuen *zoroastrismoak; eta antzeko ohiturak gordetzen dituzte oraindik Indian eta Ekialdeko beste herrialdetan.

Hainbat Herritan, *gorpuari ondoan janiariak, pitxiak, armak eta bestelako tresnak utzi izan dizkiote: Paleolitoan, Kretan, Egipton, Mesopotamian, etab. Hilek horien premia zutela uste izaten zuten.

Egipton baltsamatu egiten zituzten gorpuak, uste bait zuten hildakoak beharrezkoa zuela gorputza benetan beste bizitzarako.

Otoitzak dira hileta-erritoetako beste elementu nagusietakoa hainbat erlijiotan. Kristautasunak bere biziko garrantzia eman dio hilen aldeko otoitzari; horrela horiei beste bizitzarako bidean laguntza ematen dietela uste dute kristauak. Eliza Katolikoak bereziki tinko eusten die sineste eta ihardunbide horiei.

Ik. Heriotza; Bitarterregua; Hilezkortasuna.

Paulo Agirrebaltzategi

Hilezkortasuna

Sin.: Hilezintasuna

Ez da berez erlijiozko kontzeptua, baina giza *salbamenaren helburuari oso lotua dago. Gizakiaren dohaina da, zeinaren kariaz hark, *heriotzaren ostean ere, nolabait bizirik irauten bait du. Baina hilezkortasuna eta geroko bizitza ez dago berdintzerik. *Berraragiztapena sinesten duten huindusitek, e.b., ez dute hilezkortasuna berorren esanahi hertsian sinesten. Heriotzondoko beste bizitzari buruzko sinestea gizon-emakumeek jatorrikoa dutela dirudi, historian zehar kultura guztietan, lehen alditakoetatik hasita, *hileta-erritoek eta hildakoenganako gurtzapenak erakusten dutenez. Sineste horren ulerpena, ordea, aski ezberdina da kultura, erlijio edo filosofia batetik bestera.

Horietako askotan gizaki osoarena da nolabaiteko geroko bizitza hori, eta biziera sor edo erdibizitatzat ulertzen dute hilezkortasuna. Horrelako sinestea agertzen da Itun Zaharreko liburu batzutan. Filosofia batzuren arabera, gizakiaren heriotzondo bizitza ez da hertsiki norberarena, soziala baiziki.

Baina gehienetan hilezkortasunaz hitz egiten denean, arimaren hilezkortasuna aditzen da; hori ere era ezberdinez, ordea. Zenbait filosofia izpiritualistaren arabera, arimaren hilezkortasuna horren aurre-izate edo aurreexistentziari lotuta dago, eta arimaren gorputzarekiko askapentzat ulertzen dute heriotza: horrela irakasten dute Platon-ek eta Origene-k. Bide beretsutik doa *berraragiztapenari eta metempsikosiari buruzko irakatsia ere.

Azkenaldiko *judaismoak (Kristo aurretikoak), *islamismoak eta *kristautasunak gorputzen *piztuerarekin batera aditzen dute arimaren hilezkortasuna. Kristautasunaren funtsezko sinestea piztuera da, Kristoren piztueraren arabera, eta horren funtzioan aitortzen eta ulertzen du arimaren hilezkortasuna. Piztuerak osotu eta gaudituz egiten du hilezkortasuna.

Elizaren historian zehar, behin baino gehiagotan agertu izan da uste-modurik, "baldintzapeko hilezkortasuna" deritzana: Horren arabera, arimak ez du berezkoa hilez-

Hilobi santua

kortasuna; horretarako izpiritualki gaitu direnen pribilegioa omen da hori.

Ik. Arimaren aurre-izatearen teoria; Gorpuzta/arima; Athanasia.

Paulo Agirrebaltzategi

Hilobi santua

Jesusen gorpua ehortzi zuteneko arkaitz-zuloa, antzinatiko tradizioak uste duenez. Horrelaxe deitzen da, horren gainean eraikitako *basilika ere. Sarrazenoen menpean eroritako *Lurralde Santua eta bereziki Hilobi Santua berreskuratzeko aitzakiz egin zituzten *gurutzadak kristauak. Gaur fraide frantziskotarrek daukate Hilobi Santuko basilikaren ardura.

Ik. Piztuera.

Hilobi-hilarriak

Euskal Herrian bizpahiru motatako hilobiak eta *hilarriak izan ditugu: lehen-garaietako *trikuharriak eta cromlech-ak edo *harrespilak, geroztiko tonbak, hobiarrriak, hilarri biribilak, etab.

Aldi luzean izan da bakoitza bere etxean lurperatzeko ohitura, batez ere haurrak. Etxe bakoitzak bere atal bat elizan edo eliza ondoan bait du edo zuen, eta atal hartan ehorzten zituzten edo dituzte etxeko biztanle hildakoak. *Bataio gabe hildako haurrak etxean edo etxe ondoan ehorzteko ohiturak ia gaurdaino iraun du hemen. Haur hauen hilobia teila biko zen, gorpua gainean bat, azpian bestea, eta guztia lurperatua.

Neolito aroan eta geroago izan genituen *trikuharriak, harri handiz egindako hilku txak. Ondoren, hilak erre eta hauen hautsa, harriz egindako kutxa txikian edo lurrontzian sarturik, lurperatu egiten zuten, inguruan *harrespila zuela.

Geroztik berriro harrizko kutxa handigoan sarturik lurperatzen zuten hildakoaren gorpua. Hilobi honen gainean, buru aldetik, harri bat zutik, *hilarri biribila. Hau da hildakoa eta hildakoaren gorputza adierazten diguna. Badira tokiak, harri hori "harri-gizona" deitzen dutenak.

Berau --hilarri biribila-- da, etxea eta bertako hilak irudikatzen dituena. Badu, izan ere, giza antza; eta lanabes, eguzki, hilargi, lauburuaren irudiak ere marraztuak eta zulakaiztuak izaten ditu sarritan.

Irudi horretako harriak aspalditikoak ditugu Euskal Herrian. Hala Biasteriko San Martingo trikuharrian buru biribila duten harluze edo *iruinarri bi ageri dira (eneolitos arokoak); hauen antzekoak ziren Altsa-suko Biokaitzazpi-n agertu ziren iruina-

rriak; baita erromatarren edo lehenagoko garaiko bi iruinarri Xabier-en eta Liedena-n aurkituak ere; beste batzuk Arginetako Adrian donearen ermita ondoan daudenak dira (beharbada IX. mendekoak); eta geroztiko hilarri biribil asko dago, Euskal Herriko toki ugarrtan oraindik ikusten ahal ditugunak.

Hilobiak eta hilarriak, lehen etxean edo etxe ondoetan edo ohape azpitan; gero, kristautasunean, eliza ondoetan (etxean luzapenetan) eta oraindik berdin Ipar Euskal Herrian; geroago Hego Euskal Herrian, elizetatik urrun; orain etxe gehienek ez dute harrilobi berezirik.

Hara hor guztitariko ikusmoldeak hilarri eta hilobieie buruz.

Hilobietan otoitz egitea eta hilen alde edota hildakoei gure alde eskariak egitea sarritan ikusten duguna da, bereziki etxekoren baten hileta-egunean, heriotzako urteburuan, *Omia sainduz, etxekoen ezkontza ondoren, etab.

Hilarri biribilak hilobiaren burualdean egoten dira, mendebaldean, alegia. Norabide hau trikuharrien garaitik datorkigu. Beharbada *eguzkiaren gurtzarekin zerikusia badu.

Euskal Herrian, han-hemenka, ageri diren harluzeak (menhir-ak) agian hilarri biribilen kidekoak dira. Harluze horiek harrespilak eta trikuharrien inguruan dira maiz. Horietako batzuk Aralar mendian daude: Atako Errolanarria, Oiduegi-ko Supitaitz, Arraztaran-go Jentilarri eta Alotza-ko Saltuharria.

Alotzako harluze edo *iruinarriaren ondoan bada pilotaleku bat, lehen aldietao artzainen jostaketa-zelaia. Han badago dantzalekua ere; bertan *jentilak, hilargi betean, dantza egiten omen zuten bakoitzak bere errainuarekin.

Ik. Hileta-erritoak; Ehorzketa; Etxea; Hilotza.

Joxemiel Barandiaran

Hilobi-muinoa

Ik. Tumulusa, 1.

Hilotza

Sin.: Gorpua

Erljio guztietan gorpuk edo hilotzak izaera sakratua hartzen du. *Ehorzketaren aurreko eta ehorzketako errito guztiek horixe adieraztera doaz.

Kristau-ikonografian, hilotza --bereziki eskeletoa, edota buruezurra-- heriotzaren sinboloa da. Aszetikak, berriz, erabateko